

TILSHUNOSLIK VA PSIXOLOGIYA INTEGRATSIYASI: PSIXOLINGVISTIKANING ROLI

Maxamadjonova Madina

O'zDJTU, Sharq filologiyasi fakulteti 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Jumayeva Umida Abdurahim qizi**

Annotatsiya. Mazkur maqolada tilshunoslik va psixologiya fanlarining o'zaro integratsiyasi natijasida shakllangan psixolingvistika yo'nalishining nazariy asoslari, tadqiqot obyektlari va amaliy ahamiyati keng yoritiladi. Tadqiqotda inson nutqining shakllanishi, idrok etilishi, ichki nutq mexanizmlari hamda til va tafakkur o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'tkan kunlar, Kecha va kunduz va Crime and Punishment asarlari asosida psixolingvistik tahlil amalga oshirilib, qahramonlar nutqi orqali ularning ruhiy holatini ifodalash xususiyatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari til inson ongining mahsuli va uning asosiy ifoda vositasi ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: psixolingvistika, tilshunoslik, psixologiya, nutq faoliyati, ichki nutq, tafakkur, diskurs, kognitiv jarayonlar, lingvistik tahlil, badiiy matn

Abstract. This article thoroughly examines the theoretical foundations, research objects, and practical significance of psycholinguistics, a field formed at the intersection of linguistics and psychology. It analyzes the processes of human speech formation and perception, mechanisms of inner speech, and the relationship between language and thought. In addition, a psycholinguistic analysis is conducted based on the works of O'tkan kunlar, Kecha va kunduz, and Crime and Punishment, revealing how characters' psychological states are expressed through language. The results show that language is a product of human consciousness and its primary means of expression.

Keywords: psycholinguistics, linguistics, psychology, speech activity, inner speech, thinking, discourse, cognitive processes, linguistic analysis, literary text

Аннотация. В данной статье широко рассматриваются теоретические основы, объекты исследования и практическая значимость направления психолингвистики, сформировавшегося на стыке лингвистики и психологии. Анализируются процессы формирования и восприятия речи человека, механизмы внутренней речи, а также взаимосвязь языка и мышления. Кроме того, на основе произведений «O'tkan kunlar», «Kecha va kunduz» и «Crime and Punishment» проводится психолингвистический анализ, раскрывающий особенности выражения психического состояния персонажей через их речь. Результаты исследования показывают, что язык является продуктом человеческого сознания и его основным средством выражения.

Ключевые слова: психолингвистика, лингвистика, психология, речевая деятельность, внутренняя речь, мышление, дискурс, когнитивные процессы, лингвистический анализ, художественный текст

Kirish. Hozirgi davr ilm-fani fanlararo yondashuvlar asosida rivojlanib bormoqda. Ayniqsa, tilshunoslik va psixologiya fanlarining o'zaro bog'liqligi natijasida yuzaga kelgan psixolingvistika inson nutq faoliyatini chuqurroq o'rganish imkonini bermoqda. Inson nutqi faqat aloqa vositasi emas, balki uning tafakkuri, hissiyotlari va ruhiy kechinmalarining mahsulidir.

Psixolingvistika ana shu jarayonlarni — nutqning hosil bo'lishi, idrok etilishi va qayta ishlanishini ilmiy jihatdan asoslaydi. Shu bois ushbu maqolada psixolingvistikaning nazariy asoslari bilan bir qatorda uning badiiy matnlar tahlilidagi o'rnini ham ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism. Psixolingvistikaning nazariy asoslari va rivojlanish bosqichlari: Psixolingvistika XX asrning o'rtalarida mustaqil fan sifatida shakllandi. Uning asosiy maqsadi — til va ong o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashdir. Bu fan quyidagi jarayonlarni o'rganadi:

- nutqni hosil qilish (speech production),
- nutqni tushunish (speech comprehension),
- ichki nutq (inner speech),
- tilni o'zlashtirish (language acquisition).

Psixolingvistika kognitiv fanlar bilan ham chambarchas bog'liq bo'lib, inson miyasi qanday qilib til birliklarini qayta ishlashi va ularni nutqqa aylantirishini o'rganadi.

Til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik. Til va tafakkur o'zaro ajralmas tushunchalardir. Inson o'z fikrini til orqali ifodalaydi, til esa tafakkurning tashqi shakli sifatida namoyon bo'ladi. Psixolingvistika nuqtai nazaridan, har qanday nutq avval ongda shakllanadi, so'ng til birliklari orqali ifodalanadi.

Ichki nutq — bu insonning o'z-o'zi bilan muloqoti bo'lib, u tashqi nutqdan qisqa, tezkor va ko'pincha grammatik jihatdan to'liq bo'lmagan shaklda kechadi. Aynan shu jarayon inson tafakkurining asosini tashkil etadi..

Badiiy matn asosida psixolingvistik tahlil. Badiiy adabiyot inson ruhiyatini ochib berishda muhim vosita hisoblanadi. Yozuvchi til orqali qahramonning ichki dunyosini, kechinmalarini va psixologik holatini ifodalaydi. Masalan, O'tkan kunlar asarida quyidagi fikr keltiriladi: "Ko'ngil bir sirli daryo, uning tubiga yetmoq har kimga ham muyassar emas." Bu iqtibosda metafora orqali inson qalbining murakkabligi tasvirlangan. Psixolingvistik jihatdan bu holat til yordamida murakkab psixik jarayonlarning ifodalanishini ko'rsatadi. Shuningdek, Kecha va kunduz asarida ichki nutq quyidagicha aks etadi: "U o'zini tushunolmas edi, go'yo qalbida ikki xil ovoz kurashayotgandek." Bu yerda ichki dialog, ya'ni inson ongidagi qarama-qarshi fikrlar ifodalangan. Bu psixolingvistikaning muhim obyektlaridan biri hisoblanadi. Jahon adabiyotida Crime and Punishment asari alohida ahamiyatga ega: "U o'z fikrlaridan qochmoqchi edi, lekin ular uni tark etmasdi." Mazkur jumla qahramonning ruhiy bosimini va uzluksiz ichki nutq jarayonini ifodalaydi. Bu orqali til va psixologik holat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik namoyon bo'ladi.

Psixolingvistikaning amaliy ahamiyati. Psixolingvistika turli sohalarda keng qo'llaniladi:

- Til o'qitish metodikasi — o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olib samarali o'qitish;
- Logopediya va nevropsixologiya — nutq buzilishlarini aniqlash va davolash;
- Sun'iy intellekt — inson nutqini tushunuvchi tizimlar yaratish;
- Kommunikatsiya tadqiqotlari — samarali muloqot strategiyalarini ishlab chiqish.

Bu jihatlar psixolingvistikaning zamonaviy ilm-fandagi dolzarbligini yanada oshiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, psixolingvistika tilshunoslik va psixologiya fanlarining uzviy integratsiyasi natijasida yuzaga kelgan muhim ilmiy yo'nalishdir. U

inson nutqining nafaqat tashqi shaklini, balki uning ichki mexanizmlarini ham o'rganadi. Badiiy adabiyot misolida olib borilgan tahlillar til inson tafakkuri va ruhiyati bilan chambarchas bog'liq ekanligini tasdiqlaydi. Shu bois psixolingvistika nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi va kelajakda yanada rivojlanishi kutilayotgan istiqbolli fanlardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy, Abdulla. O'tkan kunlar. – Toshkent, 1926-yil.
2. Cho'lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent, 1936-yil.
3. Dostoevskiy, Fyodor M. Crime and Punishment. – Sankt-Peterburg, 1866-yil.